

İngiltere Deniz Haritacılığı tarihi

Enebi memleketlerde
deniz haritacılığı

Yazan : Mra.
Ahmet Rasim

Harp ve milli gemilerimizde kullanılan deniz haritalarının bir çoğu, 50:80 senelik olmasına rağmen henüz elimizden düşmemiştir. Terki yolunda bulunulan maksadın tehakkuku ise bir zaman meselesidir. Kullanılmasına alışılmış olan bu haritaların tarihine ait olmak üzere, şu ve bu eserlerden topladığım malûmatı haritacı arkadaşlarıma bir kaç yazıda arz etmeği bir vazife edindim.

“ Admiralty „ , “ Hydrography „ dairesi marifetile basılmış deniz haritaları hakkında bazı notlar :

1795 senesi evvellerinde İngiltere denizcileri, Royal bahriyesinin zabitleride dahil olmak üzere, deniz haritaları, ve deniz klavuzu eserleri için, tamamen hususi ve neticesi meş-kük mesaiye iftikar arzederlerdi.

1795 senesi ağustosunun 12 sinde isdar olunup mevkii meriyete konan bir emir ile, bir “ Hydrography „ dairesi teessüs etti, ve bu kabil hususat, “ Admiralty „ nin tasarrufu altında olmak üzere, “ Mr. Alexandre Dalrymple „ isminde bir zatın uhdesine tevdi olundu. Bu zat, deniz işlerinde pek ziyade ün almış bir harita basıcısı olup, bir çok seneler şarkı Hindistan kumpanyası nezdinde istihdam olunmuş, ve 1786 da vucuda getirdiği kataloğu, İngiltere ile Ümit burnu ve Hindistan ile Çin arasına Şamil olmak üzere, 347 parçaya balığ olmuş, ve bu suretle hali hazır İngiltere “ Hydrography „ dairesinin temelini teşkil etmişti.

“ Dalrymple „ , 1783 de neşrettiği deniz klavuzu mahiyetindeki tarifname kabilinden bir eserinde, kornometre hesaplarının mevkii coğrafileri pek ziyade değiştirmesi hasebile, yeni haritalara ihtiyaç olduğunu bildiriyordu.

1815 de vukubulan uzun ve tahripkâr harbin kapanmasından sonra, hem ticaret, ve hem de ilim ve fen yeniden canlandı ve Britanyadan maada, bir çok hükûmetler, kürrei arzın muhtelif kısımlarında, sahillerin mesahaları ihtiyacını gördüler. Bu işin mühim bir hissesi, mesahaları kendi halkı tarafından vucuda getirilmesi imkân olmayan memleketlerin hemen kâffesi dahil olmak üzere, yine İngiltere “Hydrography„ dairesi uhdesine düşmüştü.

Nazarı dikkati ilk celbeden yerler, İngiltere sahilleri, Kanada gölleri, Sen Lorens körfezi, Niyuvfavuntlent, garbi Hindistan adaları; Sicilya, ve Ak Denizin şark kısımları, Afrika garp sahili, Avusturalya, Tierra del Fuego, Majellan boğazı, İran sahilleri, Hugli nehrinden itibaren Malaka boğazına kadar Bingale görfezi, ve kızıl deniz idi.

Aynı hayırlı hizmet, Fransa, Norveç, Danimarka, İsveç ve Rusya Hükûmetleri tarafından dahi deruhde olunmuştu. Yalnız Portekiz Hükûmeti, bir müstesna teşkil etmişti.

İspanya ise, 18 inci asrın son zamanlarında Amiral “ Vincent Tofino „ nun icrasına muvaffak olduğu fevkalâde hizmet, kendine bir şeref hissesi olarak ayırabilir.

1837 denberi İngiliz deniz mesahacıları, tahminen dünyanın her kısmında, daimi suretle istihdam olunmaktadırlar.

Deniz haritacılığını alâkadar etmek üzere her sene yeni yeni şeyler istenmekte, ve “ Admiralty Hydrography „ dairesinin bu günkü elemanları bıkmaz bir dikkat ve gayret ile ileruye götürülmekte olan mesahalara daha ziyade bir itina vermektedirler.

İlk İngiliz deniz haritaları, 1693 senesinde basılmış olan, ve kaptan “Greenville collins,, tarafından 1681 ile 1688 senesi zarfında yapılmış bulunan ve “Büyük Britanya sahil klavuzu,, deye tanınmış olan bir “Atlas,, dan ibarettir. Bu zatin yapmış olduğu mesaha işlerinin el yazısile olan orijinal kanavaları halâ “Hydrography,, dairesinde hıfzolanmaktadır. Bu Atlazın tab'ına kadar, İngiliz gemicileri, gemilerinin seyrüsefer selâmeti için Felemenk haritalarına tâbi olmuşlardı.

1763 de kaptan Kuk, “Newfoundland,, in bir kısmının mesahasını yapmıştır.

İlk resmi harita kataloğu, 1830 senesinde İngiltere “Hydrography,, dairesi marifetile neşredilmiş olup, o tarihteki umum yekûnu 962 olup, 1912 senesi nihayetinde ise takriben 3780 adede çıkmıştı.

Arzın aksamını gösteren deniz haritalarındaki sihhat meselesi, arzın şekli haemi hakkında sihhatli malûmatın mevcut olması, ve sayılamıyacak kadar, bir çok yerlerde doğru olarak arz ve tul tayin edilmiş bulunması hasebile, hemen kâmil hal edilmiş demektir.

Bu günün deniz mesahaları, mesahacılar merifetile “Nomonik,, irtisamına nakledilmekte, ve bundan sonra “Markator,, tastihine tevfiik edilmekte, ve bilahare kartograflar tarafından gemicilerin ellerine tevdi olunmaktadır.

Bir çok seneler için, “Admiralty,, haritaları, kıymet itibarile, hususî firmaların basmış olduğu haritalara, ve bir çok hususatta, gerek şumullü mahiyetinden ve gerekse mevcut büyüyük vüsatinden dolayı, yabancı hükûmetlerce meydana getirilmiş olanlarına tefevvük ettiler. Bu Devletler arasında, bütün mesailerini, kendi sahillerinin haritasını vücuda getirmeğe hasr etmiş olan Fransa ile İtalya bir istisna teşkil ediyorlardı.

Hususi harita basanlar, İngiltere Admiralti haritalarına karşı gördükleri lüzum üzerine, kendi işlerine devamı hemen kâmilen durdurdular. Tabiidirki bu Firmaların, bir Devlet Müessesesinin gördüğü işler ile rekabet edebilmeleri gayri kabil olmakla beraber, bir Devlet müessesesinin beynelmilel mubadele tarikile, diğer yabancı Hükûmetlerden denize müteallik malûmatı istihsal hususunda mazhar olduğu aynı fırsata dahi malik olamayacakları bedihidir.

1871 senesinde İngiltere Admiralti harita satışının, 1911 deki satışına nazaran, takriben 78500 den 330000 nushaya çıktığını kaydetmek şayanı dikkattir. Bu haritalardan, İngiliz gemilerine satılmış olanların adedi, yabancı hükûmetler gemicilerine satılmış olanlara nisbetle laşey hükümündedir. Filhakika, bir çok yabancı hükûmetler, kendi harp gemilerinin selâmeti seyrü sefere kadir olabilmeleri için, bir çok seneler tamamen Admiralti haritalarına merbut kalmışlardı.

Bir deniz haritası, asl olan sıhhati için, tamamen deniz haritacısının iktidarına tabi olması lüzumuna nazaran, İngiltere sahillerinin, 18 inci asrın son kısımlarında başlanan ciddi ve müessir bir tarzdaki mesahasına kadar, bu nevi haritaların sıhhatine tam bir emniyet ve itimat atfedilemiyordu.

1750-1771 de profesör "Graeme Spence,, gibi insanlar, İngiltere sahillerindeki deniz mesahalarının müşkülâtını gidermeğe çalışmış simalar olup, ne derecelere kadar şayanı itimat hasılalar almış oldukları da cümlece malûmdur. Bu zevatın, o zamanlar ellerinde bulunan aletlerin garabetine bakılırsa, bu gün elde mevcut olan el yazılı vesikalarının pek güzel ter sim edilmiş olduklarına şahit olmamak kabil değildir. Bu eski mesahalardaki iskandil adetleri, zamanının daha az su

çeken gemilerine nazaran olduğu için, tabiatile bu günün iskandil adetleriyle mukayese olunamaz. Bununla beraber, iskandil hususunda, mahalli tahkikat ile öğrenilen kayaları bilfiil bulmak hususunda, nekadar mahrumiyetlere katlanmış oldukları, ve bunları haritaya "Plot,, [bilhesap tersim] etmekteki büyük iztirapları cayı teemmüldür.

Deniz haritalarının hazırlanıp basılmaları:

Seyrü sefer maksadı için olan bir haritanın imali, deniz haritacısının elinden, bu mesaha işlerinde ihtisas kesbetmiş bir deniz zabitanın emrû nezareti altında bulunan "hydrography,, dairesinin kartograflarına intikal eder. Bu kartograflar, haritanın vucuda getirileceği coğrafi hudut ile, harita mikyası hakkında, baş "Hydrographer,, den emir alırlar, bu noktalar kararlaştırıldıktan sonra, kartograf, lüzumu olan irtisamı hazırlar, ve bu irtisam, eğer mikyası küçük ise Markator olarak ve yahut demir yerleriyle limanlara tekarrüp için mikyası daha büyük olursa, Nomonik olarak tersim edilir. İrtisam yapıldıktan sonra, lüzumu olan mevkiler, verilmiş olan "Astronomy,, noktalarına, ve yahut "Nirengi,, noktalarına göre tersim kâğıdına Fixe (Tesbit) edilirler. Şimdi orijinal olan bu mesaha, ya fotoğraf ile, ve yahut topukların, ve tekmil kayaların mevkilerinin, sığ suların evsafının, topoğrafik tafsilatın, ve sahil hattının sadık bir muhassalasını elde etmek üzere azami bir sıkıntı ile yapılacak olan "Müşabih murabbalar,, usulile, matlup mikyasa tahvil edilir. Bundan sonra; iskandillerin intihabı hususunda kartografin mehareti başlar. Bu iş, onun mesaisinin en müşkül bir kısmıdır. Çünkü bu zat, mesahanın, deniz dibinin doğru bir temsilini gösteren mersum kıtasının, alekser nısfı cesametinde olan bir mikyasa üzerinde , ve

ihitmalki orijinal mesaha üzerinde gösterilmiş olan iskandillerin onda birini istimal suretile bu haritaları seyir memurlarına arz etmeğe mecburdur.

Bu kartograf, mevcudu arasından seçmek mecburiyetinde olduğu iskandilleri budamak hususunda merhametsiz olmalı, ve bununla beraber, haritayı kullanacak olan bir gemiye tehlike iras edebilen tek bir rakkamı hazfetmekten içtinap etmelidir. Aynı zamanda, sık iskandillerin kâffesinide dercetmek suretile bir kanal veya pasajda göstermelidir, bundan başka civarda umumiyetle bulunabilen iskandilden daha derin bulunan iskandillerin hazfi suretile, kara sularına varmış olan bir gemicide yanlış bir intiba husulüne meydan vermemeli, ve bu veçhile, bu gemici, yapmış olduğu bir iskandili haritadaki mevcudundan daha derin bulmak suretile, bilfiil bulunduğ u mevkii, karadan uzak farzetmek hatasına düşürülmemelidir.

Bu gibi hususat nazarı dikkatte buluundurularak harita tersim olunduktan sonra, kemali dikkatle deniz klavuzları, fener risaleleri meddü cezir cetvelleri, ve seyrüsefere yardım eden her hangi bir malûmat ile, meselâ “Denizcilere ilân,” lar ile bildirilmiş tebeddülâtla bu harita tevfik edilerek, bilahare hâk sanatında behredar, mütehassıs bir Graverin eline terkedilir, ve bu grave işine başlamazdan evvel, bunun bir bakır levha üzerine hâkki için, vakit ve nakit itibarile maliyet fiyatı tahmin ve takdir olunur.

Sonu var